

فراخوان هفدهمین کنگره‌پیشگامان پیشرفت

فناورک‌ها و نووظهور

حکمرانی سکویی و الزامات تحول ساختاری اقتصاد ایران

یاسر نجفی مهر، **لیلی محمدی** **۲**

۱—دانشجوی دکتری تخصصی، مهندسی صنایع، دانشگاه آزاد واحد تهران شمال، Y.najafimehr@iau.ac.ir

۲—دانشجوی کارشناسی، مهندسی صنایع، دانشگاه آزاد واحد تهران شمال

چکیده

حکمرانی سکویی به‌عنوان الگوی نووظهور تنظیم‌گری و سیاست‌گذاری در عصر اقتصاد دیجیتال، فرصتی راهبردی برای تحول ساختاری اقتصاد ایران و خروج تدریجی از وابستگی به رانت‌های طبیعی و بخش‌های غیرمولد به شمار می‌رود. در این مقاله، مسأله اصلی آن است که چگونه می‌توان با طراحی و پیاده‌سازی حکمرانی سکویی، گذار از اقتصاد دولت‌محور و بنگاه‌محور به اقتصاد شبکه‌ای و داده‌محور را در ایران سامان داد و چه الزامات نهادی، حقوقی، فناورانه و فرهنگی برای این گذار ضروری است. هدف پژوهش، تبیین ابعاد مفهومی حکمرانی سکویی، تحلیل وضعیت موجود اقتصاد ایران از منظر آمادگی برای چنین حکمرانی، و استخراج الزامات کلیدی برای سیاست‌گذاری و اصلاح ساختاری است. روش مقاله، تحلیلی – مفهومی با اتکا بر ادبیات نظری حکمرانی پلتفرمی و مطالعه تطبیقی تجربه چند کشور منتخب و انطباق آن با ویژگی‌های بومی ایران است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که تحقق حکمرانی سکویی مستلزم: بازطراحی نقش دولت از مداخله‌گر مستقیم به تنظیم‌گر و امکان‌ساز، ایجاد چارچوب حقوقی شفاف برای داده و رقابت، توسعه زیرساخت‌های دیجیتال فراگیر، نوسازی حاکمیت داده و حکمرانی تنظیم‌گرانه چندذی‌نفعی، بازمهندسی نظام یارانه و حمایت‌های دولتی بر محور سکوها، و ارتقای سرمایه انسانی و سواد پلتفرمی است. نتیجه آن‌که بدون اصلاحات هماهنگ نهادی و سیاستی، صرف توسعه سکوهای دیجیتال به تحول ساختاری پایدار در اقتصاد ایران منجر نخواهد شد و حتی می‌تواند به تعمیق انحصارها و نابرابری‌ها بیانجامد.

مقدمه

اقتصاد ایران در دهه‌های اخیر با چالش‌های ساختاری متعددی نظیر وابستگی بالا به درآمدهای نفتی، سهم قابل توجه بخش‌های غیرمولد، ناکارایی نظام مالی و بانکی، بیکاری گسترده فارغ‌التحصیلان دانشگاهی و بهره‌وری پایین عوامل تولید مواجه بوده است (محمدی، ۱۳۹۸). این وضعیت موجب شده است که سیاست‌گذاران، ضرورت «تحول ساختاری» را به‌عنوان شرط لازم برای پایداری رشد اقتصادی و ارتقای تاب‌آوری در برابر شوک‌ها مورد تأکید قرار دهند. هم‌زمان، در سطح جهانی، موج چهارم انقلاب صنعتی و گسترش اقتصاد دیجیتال، منطبق ارزش‌آفرینی را از زنجیره‌های خطی به شبکه‌های پلتفرمی و سکویی منتقل کرده است.

در این میان، سکوهای دیجیتال نقش ریل‌های جدید اقتصاد را ایفا می‌کنند و با اتصال هوشمندانه عرضه‌کنندگان و تقاضاکنندگان، کاهش هزینه مبادله، خلق بازارهای دوطرفه و چندطرفه و انباشت داده‌های رفتاری، بنیان‌های تازه‌ای برای سازمان‌دهی تولید، توزیع و مصرف شکل داده‌اند. این تحول، پرسش‌های مهمی در مورد شیوه‌های حکمرانی و تنظیم‌گری برانگیخته است؛ پرسش‌هایی مانند اینکه چه کسی قواعد بازی را در فضای سکویی تعیین می‌کند، چگونه می‌توان از انحصار و سوءاستفاده از قدرت بازار جلوگیری کرد و چه ترتیبانی برای حراست از حقوق کاربران و حاکمیت داده لازم است (کاظمی، ۱۴۰۰).

مسأله اصلی مقاله حاضر آن است که «حکمرانی سکویی» چگونه می‌تواند به‌صورت آگاهانه و طراحی‌شده در خدمت تحول ساختاری اقتصاد ایران قرار گیرد و چه الزامات نهادی، حقوقی، فناورانه و فرهنگی برای تحقق این امر لازم است. فرض بنیادین مقاله این است که بدون استقرار یک الگوی منسجم حکمرانی سکویی متناسب با شرایط بومی ایران، توسعه شتابان سکوهای دیجیتال نه تنها به تحول ساختاری منجر نخواهد شد، بلکه ممکن است به بازتولید الگوهای قبلی رانت‌جویی، انحصار و نابرابری در قالبی جدید بیانجامد.

ساختار مقاله بدین ترتیب است: در بخش دوم، چارچوب مفهومی حکمرانی سکویی و تمایز آن با حکمرانی سنتی تبیین می‌شود. بخش سوم به بررسی جایگاه سکوهای دیجیتال در تحول ساختاری اقتصاد ایران اختصاص دارد. در بخش چهارم، الزامات نهادی و حقوقی حکمرانی سکویی بحث می‌شود. در بخش پنجم، الزامات فناورانه و زیرساختی مورد توجه قرار می‌گیرد. در بخش ششم، الزامات فرهنگی، اجتماعی و سرمایه انسانی بررسی می‌شود و در نهایت، در بخش هفتم، جمع‌بندی و پیشنهادهای سیاستی ارائه می‌شود.

روش تحقیق

این پژوهش از نوع کیفی، مفهومی–تحلیلی و مبتنی بر تحلیل اسنادی/کتابخانه‌ای است و هدف آن «صورت‌بندی چارچوب حکمرانی سکویی و استخراج الزامات آن برای اقتصاد ایران» می‌باشد. منطبق روش، حرکت از تبیین مفاهیم و تمایزات نظری به سمت تحلیل مسئله در بستر ایران و سپس استخراج و طبقه‌بندی الزامات حکمرانی است. فرایند انجام پژوهش در چند گام اصلی پیش رفته است:

گردآوری و مرور ادبیات:

در گام نخست، منابع نظری و سیاستی مرتبط با اقتصاد دیجیتال، اقتصاد پلتفرمی و حکمرانی سکویی گردآوری شد. این منابع شامل مقالات علمی، کتب، اسناد و گزارش‌های سیاستی و همچنین گزارش‌ها و چارچوب‌های نهاد‌های بین‌المللی (نظیر OECD و World Bank) و منابع داخلی بوده است. هدف این مرحله، استخراج مفاهیم کلیدی، مؤلفه‌ها و بحث‌های غالب در ادبیات حکمرانی سکویی بود.

مفهوم‌سازی و تدوین چارچوب مفهومی پژوهش:

با اتکا به ادبیات گردآوری‌شده، مفهوم «سکو» به‌عنوان یک زیرساخت فناورانه–نهادی–کسب‌وکاری که تعامل میان چند گروه کاربر را تسهیل می‌کند، صورت‌بندی شد و ویژگی‌های محوری آن (مانند اثر شبکه‌ای، مقیاس‌پذیری و نقش داده) استخراج گردید. سپس «اقتصاد پلتفرمی» به‌عنوان زمینه‌ای که در آن بخش مهمی از تولید/توزیع/مصرف از مسیر سکوها سامان می‌یابد، تبیین شد تا چارچوب نظری لازم برای تحلیل نقش سکوها فراهم گردد.

تحلیل تطبیقی الگوی حکمرانی (سنتی در برابر سکویی):

در این مرحله، تفاوت‌های حکمرانی سنتی و حکمرانی سکویی به‌صورت تحلیلی استخراج شد. تمرکز تحلیل بر این بود که چرا تنظیم‌گری خطی مبتنی بر صنعت/بنگاه در محیط‌های پلتفرمی کفایت ندارد و چرا حکمرانی سکویی به مؤلفه‌هایی مانند پویایی شبکه‌ای، رقابت برای بازار، نقش داده و الگوریتم، شفافیت، قابلیت جابه‌جایی کاربران و حفاظت از داده‌ها نیازمند است. همچنین نقش سکو به‌عنوان نوعی مکانیزم حکمرانی خرد (دارای قواعد، استانداردها، مشوق‌ها و سازوکارهای نظارتی داخلی) صورت‌بندی شد.

صورت‌بندی مسئله در بستر اقتصاد ایران:

با استفاده از تحلیل اسنادی منابع داخلی و مطالعات موجود، چالش‌های ساختاری اقتصاد ایران—از جمله ناترازی بودجه، وابستگی به خام‌فروشی، ضعف پیوندهای بین‌بخشی، گسترش غیررسمی‌گری، تسلط بنگاه‌های شبه‌دولتی و پراکندگی تنظیم‌گری—استخراج و به‌عنوان قیود و زمینه‌های اثرگذار بر توسعه سکوها تحلیل شد. در همین مرحله نشان داده شد که چگونه محیط نهادی و تنظیم‌گری می‌تواند هزینه ورود و فعالیت بازیگران سکویی را افزایش یا کاهش دهد.

استخراج مکانیسم‌های اثرگذاری سکوها بر تحول ساختاری:

بر مبنای چارچوب مفهومی و تحلیل بستر ایران، ظرفیت‌های سکوها برای تحول ساختاری از چند مسیر اصلی استخراج و صورت‌بندی شد:

کاهش هزینه‌های مبادله و افزایش شفافیت و در نتیجه کمک به رسمی‌سازی بخش‌هایی از اقتصاد غیررسمی؛

تجمیع منابع خرد (سرمایه، مهارت، زمان و دارایی) و تبدیل آن‌ها به ظرفیت تولید ارزش (مانند فریلنسری، اقتصاد مشارکتی، تأمین مالی جمعی)؛

ایجاد پیوندهای جدید بین‌بخشی بین بخش‌های سنتی و نوآور (مثلاً اتصال تولیدکننده خرد به بازار)؛

استفاده از داده‌های سکویی برای سیاست‌گذاری مبتنی بر شواهد (با شرط وجود چارچوب حاکمیت داده).

شناسایی ریسک‌ها و پیامدهای ناخواسته توسعه سکویی:

در این گام، پیامدهای غیربرنامه‌های توسعه سکوها در صورت فقدان حکمرانی روشن تحلیل شد؛ از جمله انحصار و قفل‌شدگی کاربران (به دلیل اثرات شبکه‌ای)، سلطه پلتفرم‌های فرامرزى، بی‌ثباتی شغلی و تعمیق شکاف دیجیتال. همچنین مسئله حقوق داده و استفاده نانویه از داده‌ها به‌عنوان عامل کلیدی اعتماد عمومی و مشروعیت سکوها برجسته شد.

استخراج و طبقه‌بندی الزامات حکمرانی سکویی برای ایران:

در نهایت، با تلفیق یافته‌های نظری و تحلیل بستر ایران، الزامات حکمرانی سکویی در سه خوشه اصلی صورت‌بندی شد و برای هر خوشه، مؤلفه‌های کلیدی استخراج گردید:

الف) نهادی و حقوقی: بازتعریف نقش دولت از مالک/مدخله‌گر به تنظیم‌گر هوشمند و امکان‌ساز؛ یکپارچه‌سازی تنظیم‌گری و کاهش تعارض نهادی؛ تدوین قانون جامع داده و حریم خصوصی؛ سیاست رقابت و ضدانحصار (از جمله قابلیت‌انتقال‌پذیری داده/هویت و شفافیت در موارد حساس).

ب) فناورانه و زیرساختی: توسعه اینترنت پرظرفیت و پایدار و کاهش شکاف دیجیتال؛ تقویت زیرساخت‌های ابری و پردازش کلان‌داده؛ تدوین استانداردهای فنی و تعامل‌پذیری (هویت دیجیتال، پرداخت، امضای دیجیتال، تبادل داده و API‌های باز) همراه با الزامات امنیت و تداوم خدمت.

ج) فرهنگی–اجتماعی و سرمایه انسانی: ارتقای سواد دیجیتال و (حقوق و مسئولیت‌ها، حریم خصوصی، اخلاق حرفه‌ای)؛ حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر از طریق سیاست‌های فعال بازار کار و توانمندسازی؛ توسعه نیروی انسانی میان‌رشته‌ای (علوم داده/هوش مصنوعی، حقوق IT، اقتصاد دیجیتال، سیاست‌گذاری عمومی).

خروجی روش: حاصل این فرایند، ارائه یک چارچوب تحلیلی/سیاستی است که نشان می‌دهد حکمرانی سکویی چگونه می‌تواند (با کنترل ریسک‌ها) در خدمت تحول ساختاری اقتصاد ایران قرار گیرد و چه الزامات نهادی، فناورانه و اجتماعی برای تحقق آن ضروری است.

آینده‌پیشرفت ایران

(چالش‌ها، فرصت‌ها، راهکارها)

مهلت دریافت آثار و ایده‌های نوآورانه:

۱۵ بهمن ۱۴۰۴ و زمان برگزاری: بهار ۱۴۰۵

نتایج و بحث

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که حکمرانی سکویی می‌تواند به‌عنوان یکی از ابزارهای نهادی مؤثر برای مواجهه با تحولات اقتصاد دیجیتال و تسهیل تحول ساختاری اقتصاد ایران مطرح شود. بر اساس تحلیل ادبیات و بررسی شرایط نهادی و اقتصادی کشور، سکوهای دیجیتال ظرفیت آن را دارند که با کاهش هزینه‌های مبادله، تسهیل فرآیندهای تطبیق میان عرضه و تقاضا، و افزایش شفافیت اقتصادی، کارایی نظام اقتصادی را ارتقا دهند. این ویژگی‌ها امکان رسمی‌سازی بخشی از فعالیت‌های اقتصادی غیررسمی و گسترش دسترسی کسب‌وکارهای خرد و پراکنده به بازارهای گسترده‌تر را فراهم می‌کند.

یکی از الزامات اصلی، بازتعریف نقش دولت از «بازیگر مسلط» و «مالک مستقیم زیرساخت‌ها» به «تنظیم‌گر هوشمند» و «امکان‌ساز» است. این تحول نیازمند کاهش مداخلات مستقیم در قیمت‌گذاری و مدیریت عملیات، و تمرکز بر تدوین قواعد شفاف رقابت، حمایت از نوآوری، و نظارت بر رعایت حقوق کاربران است. دولت باید از ورود رقابتی بنگاه‌های خصوصی به عرصه سکوسازی استقبال کند و به‌جای مالکیت انحصاری سکوهای بزرگ، بر ایجاد محیطی رقابتی و باز تمرکز نماید.

همچنین سکوها با تجمیع منابع خرد و اتصال بازیگران پراکنده در بخش‌های مختلف اقتصادی، می‌توانند پیوندهای جدیدی میان فعالیت‌های سنتی و بخش‌های نوآور اقتصاد ایجاد کنند. در چنین شرایطی، داده‌های تولیدشده در سکوها نیز می‌تواند به منبعی ارزشمند برای سیاست‌گذاری مبتنی بر شواهد تبدیل شود و امکان پایش دقیق‌تر فعالیت‌های اقتصادی و بهبود کیفیت تصمیم‌گیری‌های عمومی را فراهم سازد.

حاکمیت داده، مالکیت و دسترسی به آن، قلب حکمرانی سکویی است. در ایران، فقدان قانون جامع حفاظت از داده‌های شخصی و نبود استانداردهای شفاف برای اشتراک‌گذاری داده میان سکوها و نهادهای عمومی، چالشی جدی محسوب می‌شود. تدوین قانون جامع حریم خصوصی و حفاظت از داده‌ها، با الهام از نمونه‌های موفق بین‌المللی و انطباق با ارزش‌های بومی، از الزامات بنیادی حکمرانی سکویی است. این قانون باید حقوق کاربران در زمینه آگاهی، رضایت، تصحیح و حذف داده‌ها را تضمین و سازوکارهای نظارتی و جریمه‌های مؤثر را پیش‌بینی کند.

سکوهای بزرگ نیازمند زیرساخت‌های ابری امن و مقیاس‌پذیر، مراکز داده بومی و سامانه‌های پردازش کلان‌داده هستند. حمایت هدفمند از توسعه زیست‌بوم رایانش ابری بومی و تشویق همکاری میان بخش خصوصی و نهادهای حاکمیتی برای ایجاد زیرساخت‌های مشترک، می‌تواند هزینه ورود بازیگران جدید را کاهش دهد. در عین حال، قواعد روشنی برای امنیت سایبری، تداوم خدمت و حفاظت از داده‌ها باید تدوین و اجرا شود.

گذار به اقتصاد سکویی ممکن است برخی مشاغل سنتی را تضعیف و برخی گروه‌ها را حاشیه‌نشین کند. سیاست‌های فعال بازار کار، برنامه‌های بازآموزی و توانمندسازی، و طراحی سکوهایی که به‌طور خاص نیازهای گروه‌های آسیب‌پذیر (مانند کسب‌وکارهای خرد، زنان سرپرست خانوار و ساکنان مناطق محروم) را پوشش می‌دهند، برای کاهش شکاف‌های اجتماعی ضروری است.

حکمرانی سکویی مستلزم وجود نیروی انسانی متخصص در حوزه‌هایی چون علوم داده، هوش مصنوعی، حقوق فناوری اطلاعات، اقتصاد دیجیتال و سیاست‌گذاری عمومی است. اصلاح برنامه‌های آموزشی دانشگاهی، تقویت دوره‌های میان‌رشته‌ای و حمایت از پژوهش‌های کاربردی در این حوزه‌ها، می‌تواند پشتوانه دانشی لازم برای طراحی و اجرای سیاست‌های حکمرانی سکویی را فراهم آورد .

حکمرانی سکویی، به‌عنوان پاسخی نهادی به واقعیت‌های اقتصاد دیجیتال، می‌تواند در خدمت تحول ساختاری اقتصاد ایران قرار گیرد؛ مشروط بر آن‌که به‌صورت آگاهانه، تدریجی و هماهنگ طراحی و اجرا شود. یافته‌های مقاله نشان می‌دهد که سکوهای دیجیتال قادرند با کاهش هزینه‌های مبادله، رسمی‌سازی فعالیت‌های غیررسمی، اتصال بازیگران پراکنده و تولید داده‌های باکیفیت، بستر مناسبی برای افزایش بهره‌وری و نوآوری فراهم سازند. با این حال، در نبود حکمرانی سکویی منسجم، همین سکوها می‌توانند به تعمیق انحصار، نابرابری و آسیب‌پذیری شهروندان منجر شوند.

نتایج این پژوهش نشان داد که حکمرانی داده به‌عنوان یکی از ارکان اصلی اقتصاد دیجیتال، نقش تعیین‌کننده‌ای در گذار ایران به اقتصاد سکویی و تحقق تحول ساختاری دارد. یافته‌ها بیانگر آن است که مهم‌ترین موانع شکل‌گیری اقتصاد داده‌محور در ایران شامل نبود سیاست‌گذاری یکپارچه داده، پراکندگی نهادی، ضعف هماهنگی میان دستگاه‌های مسئول، خلأهای حقوقی در حوزه مالکیت و حریم خصوصی داده و ناکافی بودن زیرساخت‌های فناورانه است. همچنین بررسی‌ها نشان داد که رشد سکوهای بومی در حوزه‌هایی مانند تجارت الکترونیک، حمل‌ونقل و خدمات مالی، اگرچه ظرفیت بالایی برای تحول اقتصادی ایجاد کرده، اما به دلیل نبود چارچوب تنظیم‌گری منسجم و آینده‌نگر، هنوز به تحول ساختاری گسترده در سطح اقتصاد ملی منجر نشده است. پژوهش همچنین تأکید می‌کند که توسعه زیرساخت‌های داده‌ای، ارتقای امنیت سایبری، ایجاد نهاد تنظیم‌گر مستقل و تدوین سند ملی حکمرانی داده، از مهم‌ترین پیش‌نیازهای حرکت به سمت اقتصاد سکویی رقابت‌پذیر محسوب می‌شوند

پژوهش‌ها نشان می‌دهد که آینده حکمرانی داده در ایران به میزان هماهنگی نهادی و کیفیت تنظیم‌گری داده‌محور وابسته است. بر این اساس، سناریوی مطلوب برای ایران، حرکت به سمت حکمرانی داده یکپارچه و آینده‌نگر است که در آن سیاست‌گذاری مبتنی بر آینده‌پژوهی، تنظیم‌گری منطقف و حمایت از نوآوری به‌صورت هم‌زمان دنبال شود. یافته‌ها بیانگر آن است که بدون اصلاح چارچوب‌های حقوقی، ارتقای سواد داده‌ای و ایجاد اعتماد عمومی نسبت به نحوه استفاده از داده‌ها، توسعه پایدار اقتصاد سکویی امکان‌پذیر نخواهد بود. در مجموع، این پژوهش تأکید می‌کند که حکمرانی داده صرفاً یک مسئله فناورانه نیست، بلکه بخشی از راهبرد کلان توسعه اقتصادی و ارتقای قدرت رقابتی کشور در اقتصاد دیجیتال جهانی به شمار می‌رود و می‌تواند زمینه افزایش بهره‌وری، شفافیت اقتصادی و تاب‌آوری اقتصاد ملی را فراهم سازد.

با این حال، نتایج پژوهش نشان می‌دهد که تحقق این ظرفیت‌ها به‌شدت به نحوه طراحی و اجرای حکمرانی سکویی وابسته است. در صورت نبود چارچوب حکمرانی منسجم، توسعه سکوها می‌تواند پیامدهای منفی قابل توجهی به همراه داشته باشد؛ از جمله شکل‌گیری انحصارهای جدید ناشی از اثرات شبکه‌ای، قفل‌شدگی کاربران در یک یا چند سکوی مسلط، افزایش نابرابری‌های دیجیتال و تضعیف امنیت و حریم خصوصی داده‌ها.

بنابراین، بحث اصلی این پژوهش بر این نکته تأکید دارد که حکمرانی سکویی صرفاً به معنای توسعه فناوری یا گسترش پلتفرم‌ها نیست، بلکه مستلزم طراحی مجموعه‌ای هماهنگ از نهاده‌ا،

پیشنهادها

- تدوین «سند ملی حکمرانی سکویی» با مشارکت ذی‌نفعان متعدد و تعیین نقش‌ها و مسئولیت‌های دستگاه‌های مختلف.
 - ایجاد یا تعیین یک نهاد هماهنگ‌کننده برای تنظیم‌گری سکوها و یکپارچه‌سازی مقررات پراکنده موجود.
 - تصویب قانون جامع حفاظت از داده‌های شخصی و حاکمیت داده با تأکید بر حقوق کاربران و مسئولیت سکوها.
 - طراحی سیاست رقابتی فعال و قواعد ضدانحصار ویژه سکوهای دیجیتال، شامل الزامات شفافیت الگوریتمی در حوزه‌های حساس.
 - سرمایه‌گذاری در توسعه زیرساخت‌های ارتباطی و ابری و تدوین استانداردهای فنی برای تعامل‌پذیری و واسط برنامه‌نویسی نرم‌افزار کاربردی باز.
 - اجرای برنامه‌های گسترده ارتقای سواد دیجیتال و سکویی، به‌ویژه برای گروه‌های آسیب‌پذیر و بهره‌مند کردن آنان از فرصت‌های اقتصاد سکویی.
 - حمایت از پژوهش و نوآوری در حوزه اقتصاد دیجیتال و حکمرانی سکویی، و توسعه رسته‌ها و دوره‌های میان‌رشته‌ای مرتبط.
- اجرای هماهنگ این پیشنهادها، اگرچه خود گامی بلند در جهت گذار به اقتصاد سکویی محسوب می‌شود، اما به هیچ وجه پایان راه نیست. تحول ساختاری مبتنی بر داده، فرآیندی تدریجی، پویا و نیازمند بازبینی‌های دوره‌ای است. از این رو، پیشنهاد می‌شود هر دو سال یک بار، کارگروهی متشکل از نمایندگان نهادهای سیاست‌گذار، مجریان و صاحب‌نظران دانشگاهی تشکیل شود تا ضمن ارزیابی میزان تحقق هر یک از این پیشنهادها، سند ملی حکمرانی سکویی را با تحولات فناورانه و نیازهای نووظهور اقتصادی و اجتماعی ایران همگام سازد. تنها با چنین نگاه پویا و آینده‌نگرانه‌ای است که می‌توان امیدوار بود اقتصاد ایران از الگوی سنتی وابسته به منابع خام، به الگوی نوین داده‌محور و شبکه‌ای گذار کند و از فرصت‌های راهبردی اقتصاد دیجیتال جهانی بهره‌مند شود..

منابع

 احمدی، سجاد (۱۴۰۰). *اقتصاد مشارکتی و فرصت‌های آن برای ایران*. چاپ اول. تهران: نشر توسعه.

 حسینی، مهدی (۱۳۹۹). «*چالش‌های تنظیم‌گری اقتصاد دیجیتال در ایران*». فصلنامه سیاست‌گذاری عمومی. شماره ۱۲: ۴۵–۲۲.

 رحیمی، علی (۱۳۹۹). *سکوها دیجیتال و تحول کسب‌وکار*. چاپ دوم. تهران: انتشارات دانشگاهی.

 صادقی، محمد (۱۳۹۷). «*چالش‌های ساختاری اقتصاد ایران*. چاپ سوم. تهران: موسسه عالی پژوهش.

 کاظمی، لیلّا (۱۴۰۰). «اقتصاد پلتفرمی و پیامدهای آن برای حکمرانی». *فصلنامه اقتصاد و فناوری*. شماره ۸: ۱۵–۳۸.

 محمدی، رضا (۱۳۹۸). *گذار به اقتصاد دانش‌بنیان در ایران*. چاپ اول. تهران: نشر علم.

 ملکی، فاطمه (۱۴۰۰). «سواد دیجیتال و حکمرانی اینترنت». در: *مجموعه مقالات همایش ملی فضای مجازی و حکمرانی*. تهران: انتشارات پژوهشگاه. ۱۲۱–۱۴۵.

 نعمتی، حمید (۱۴۰۱). «ارتقای نقش دولت در عصر پلتفرم‌ها». *فصلنامه مدیریت دولتی*. شماره ۲۰: ۳۹–۲۳.

Esposito, E. (2020), **Platform Governance in the Digital Age**, London: Routledge.

Farahani, M. (2021), “Platformization and Market Power in Emerging Economies”, **Journal of Digital Economy**, 5(2): 87-110.

Karimi, A. (2022), “Data Governance and Privacy in Developing Countries”, **International Journal of Law and Technology**, 14(1): 25-49.

OECD (2019), **An Introduction to Online Platforms and Their Role in the Digital Transformation**, Paris: OECD Publishing.

Rahman, S. (2021), “*Skills for the Platform Economy*”, Economic Policy Review, 7(3): 55-78.

Shin, D. (2021), “Interoperability and Open APIs in Platform Ecosystems”, **Technology and Society Journal**, 9(1): 30-52.

World Bank (2020), *Digital Economy for Development*, Washington, DC: World Bank.

World Bank (2020), *Digital Economy for Development*, Washington, DC: World Bank.

Zhu, F. (2019), *The Rise of Platform Business*, Boston: Harvard Business Press